

Jog

történeti szemle

2012
3. szám

BUDAPEST · GYŐR · MISKOLC · SZEGED

A TARTALOMBÓL

Grotius és a *mare liberum* koncepciója

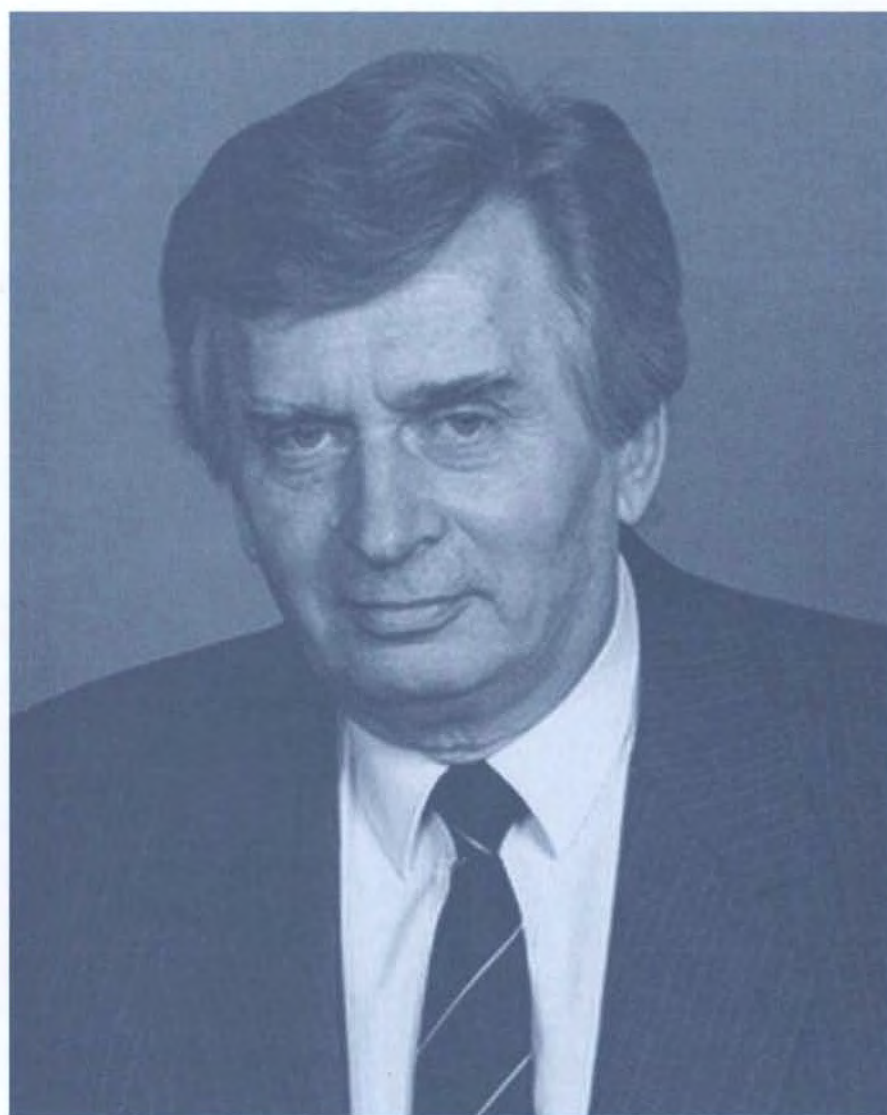
Antall József a demokratikus jogállamiságról és a parlamentáris demokráciáról

„Alkotmánytan” a Magyar Rádióban (Az 1949. évi alkotmány)

Az állampolgárság és a községi illetőség szabályozása a neoabszolutizmus időszakában

Az alaptörvényekről a történeti alkotmány időszakában

Az ír nyelvi paradoxon

Antall József

TARTALOM

TANULMÁNY

CSATLÓS Erzsébet: Grotius és a mare liberum koncepciója.....	1
ERDŐDY Gábor: Antall József a demokratikus jogállamiságról és a parlamentáris demokráciáról.....	10
SIMÁNDI Irén: „Alkotmánytan” a Magyar Rádióban (Az 1949. évi alkotmány).....	20
VARGA Norbert: Az állampolgárság és a községi illetőség szabályozása a neoabszolútizmus időszakában, különös tekintettel az OPTK vonatkozó rendelkezéseire	26

MŰHELY

KISS Bernadett: Piros lámpás házak a Dunántúlon.....	31
NACSA Mónika: Az alaptörvényekről a történeti alkotmány időszakában	41
NAGY Noémi: Az ir nyelvi paradoxon	48

KÖNYVEKRŐL

A megsüvegelendő 450 év – Az ELTE Egyetemi Könyvtár története – GOSZTONYI Gergely.....	59
Egy osztrák jogász a „reformkorból” – Válogatás Karl Josef Pratobevera önéletrajzi írásából – KÉPESSY Imre.....	61

SZEMLE

Az alkotmánybíráskodás múltja, jelene és jövője. Sólyom László előadása a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének ülésén – BEKE-MARTOS Judit	62
A tudományos „utánpótlás” konferenciája az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán – B.-M. J.....	65
Német-magyar büntetőjog-történeti esereszeminárium Szekszárdon – K. I.....	66
Szente Zoltán akadémiai doktori értekezésének nyilvános védése – ERDŐS Csaba.....	67
Kiss Bernadett PhD-disszertációjának nyilvános vitája – FREY Dóra.....	68
Juventus victus – Erdődy János és Jusztinger János doktori értekezéseiről – DELI Gergely.....	69
Rokolya Gábor PhD-értekezésének nyilvános vitája – KONCZ Ibolya Katalin.....	71
Jakab Éva az Osztrák Tudományos Akadémia tagja lett – POZSONYI Norbert.....	73
Thomas Olechowski előadása az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán – K. I.....	74
HÍREK.....	77
E számunk szerzői.....	80

*A címlapon:
Antall József*

(Pestújhely, 1932. április 8. – Budapest, 1993. december 12.): magyar nyelv és irodalom-történelem-levéltár
szakos tanár, muzeológus, könyvtáros politikus, a Magyar Demokrata Fórum elnökeként Magyarország rendszerváltás
utáni első választott miniszterelnöke.

Jog

történeti szemle

Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Dr. Wilhelm Brauner (Bécs), Dr. Izsák Lajos (a szerkesztőbizottság elnöke), Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn), Dr. Günter Jerouschek (Jéna),
Dr. Srđan Šarkić (Újvidék), Dr. Kurt Scelmann (Bázel), Dr. Erik Štenpien (Kassa)

Szerkesztőség: Dr. Barna Attila, Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Máthé Gábor, Dr. Mezey Barna, Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István

Szerkesztő: Élesztős László (e-mail: elesztosl@ajk.elte.hu)

A szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1-3., II. em. 211. Tel./Fax.: 411-6518

ISSN 0237-7284

Kiadja az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszéke, a Károli Gáspár Református Egyetem
Jogi Történeti-Jogelméleti Intézete, a Széchenyi István Egyetem Jogi Történeti Tanszéke, a Miskolci Egyetem Jogi Történeti Tanszéke,
a Szegedi Tudományegyetem Magyar Jogi Történeti Tanszéke és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Jogtudományi Tanszéke
Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna

Kiadói munkák: Gondolat Kiadó

Nagy Noémi

Az ír nyelvi paradoxon*

„[C]sak egy szokatlanul független személy fogja megkísérelni, hogy jogi ügyeit ír nyelven intézze... [A]ki ír nyelven szeretne hozzáférni alapvető joganyagokhoz, nagy valószínűséggel tisztában lesz azzal, hogy kellemetlen helyzetbe hozza az ügyintézőt... és... hogy sokkal gyorsabban és hatékonyabban elintézheti ügyét, ha az angol nyelvhez folyamodik. Csak azt tudom mondani, hogy ez a helyzet sérti az Alkotmány betűjét és szellemét.”¹

Hardiman főbírónak az *Ó Beoláin v. Fahy* (2001) ügyben tett kijelentése arra a sajátos nyelvi helyzetre mutat rá, amely szinte egyedülálló a világon. Írország tudniillik azon kevés állam közé tartozik, ahol a nemzeti nyelv ugyan hivatalos nyelv, a lakosság túlnyomó többsége mégsem beszéli. A 2006. évi népszámlálás adatai szerint a 4 millió fős lakosságnak alig több mint egyharmada (4 057 646 főből 1 656 790 fő) tud valamilyen szinten írül,² ebből 64 265 fő a *Gaeltacht*nak nevezett területen (Cork, Donegal, Galway, Kerry, Mayo, Meath és Waterford megyékben) él.³ Az ír nyelvet ismerők egynegyede (453 207 fő) csak az oktatási rendszer keretei között használja a nyelvet, további egynegyede (412 846 fő) pedig egyáltalán nem. Az írt a hétköznapi életben napi szinten használók száma nagyon kevés (53 471 fő),⁴ egynyelvű ír beszélő pedig már régóta nincs.⁵ Az ír nyelv helyzete Észak-Írországban még rosszabb: a 2001-es census adatai szerint az 1 617 957 fős lakosságnak mindössze 10%-a (167 490 fő) beszél írül;⁶ túlnyomó többségük katolikus vallású.⁷

A hajdanán egy országot alkotó Ír Köztársaság és az Egyesült Királysághoz tartozó Észak-Írország kettészakításának története a 12. századi normann hódításig nyúlik vissza. Ettől kezdve az ír sziget történelme kolonizációs történelem, s bár 1922-ben megalakult a független Ír Köztársaság, a közös történelmi múlt és az Észak-Írországhoz fűződő közös érdekelttség miatt az Egyesült Királyság és Írország a mai napig számos szállal kapcsolódik egymáshoz. Az észak-ír szeparatista törekvések, a protestáns és katolikus lakosság közötti folyamatos villongások, Írország egyesítésének meg-megújuló álma a mindennapokat meghatározó események, és továbbra is elválaszthatatlannak a nyelvi kérdéstől.

A mintegy hét évszázadon keresztül húzódó, a 20. század elejére lezáruló angol-ír nyelvcsere folyamata fontos történelmi állomásokhoz és a társadalmi hierarchiában felülről lefelé ható, a kolonizált társadalom nyelvi attitűdrendszerét fokozatosan átformáló nyelvpolitikai intézkedésekhez köthető.⁸ Jelen tanulmány ezen történelmi állomásokat és nyelvpolitikai intézkedéseket mutatja be a korai kelta nyelvi kultúrától egészen napjainkig, amelynek fényében a szerző reményei szerint érthetővé válik az ír nyelv jelenleg is ellentmondásos helyzete.

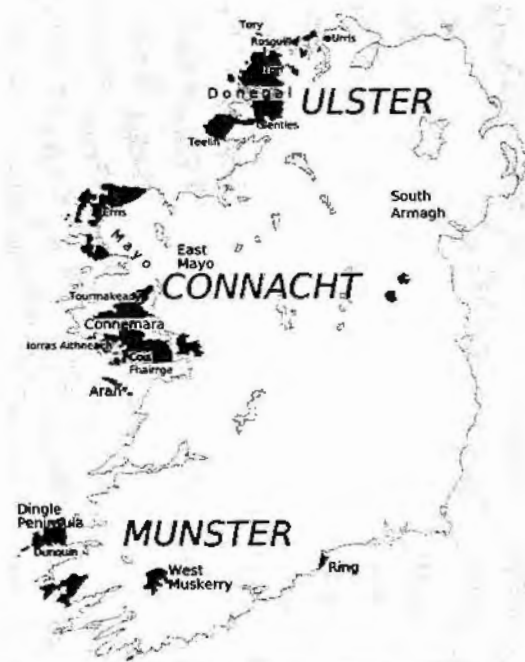

An Ghaeltacht 1926

An Ghaeltacht 1956

Az ír nyelvet beszélők területi elhelyezkedése 1926-ban és 1956-ban

Az ír nyelvet beszélők területi elhelyezkedése 2007-ben

* A tanulmány az MTA Nyelvtudományi Intézetének és a PTE ÁJK Doktori Iskolájának támogatásával készült

Az ír történelem hajnalától a normann hódításig: a korai kelta nyelvi kultúra

A kelta törzsek első hullámai, akikről az ír nép származtatja magát, a Kr. e. 8. században telepedtek meg az ír szigetekre, amikor Közép- és Nyugat-Európa már hosszú ideje kelta uralom alatt állt. A *La Tène* néven ismeretes késő vaskor kelta kultúrája a Kr. e. 2. században érkezhetett.⁹ A voltaképpen író történelem kezdetét a kutatók a Kr. u. 5. századhoz kötik, amikor a kelta uralom alatt élő nem indoeurópai őslakosság már teljesen beolvadt a kelta kultúrába, és mindannyian ugyanazt a – kelta nyelvek Q-keltának nevezett csoportjába tartozó – *gael* nyelvet beszélték. Az ország kulturális egységének ténye különösen annak fényében jelentős, hogy a különböző kelta törzsek folyamatos háborúskodásban álltak egymással; politikai egységről gyakorlatilag a 11. századig nem is beszélhetünk.¹⁰

A hódítások korábbi iránya az 5. században megfordult, és most az írek kezdték támadni a római uralom alatt álló Britanniát. A *gael* nyelvet Skóciában a *Dál Riata* királyság honosította meg, de a hódítók elvitték nyelvüket Walesbe és a Man-szigetekre is. Walesben az ír nyelv nemigen tudott gyökeret verni, de a Man-szigeteken túlélte a skandináv hódítást, és csak az utóbbi kétszáz évben váltotta fel az angol.¹¹

Írországból az 5. században, a kereszténységgel együtt vezették be a latin ábécét; a legelső, latin nyelvű írásos emlékek *Szent Patrik* nevéhez fűződnek. Ezt megelőzően az írek az ún. *Ogham*-ábécét, a rovásírás meglehetősen nehézkes változatát használták.¹² Az ír költők és jogászok (*brehonok*) a 7. században megtanultak írni és olvasni, és némelyikük elkezdte a latin betűs írásmódot saját nyelvére alkalmazni. Innentől számítjuk a korai keresztény aranykort és az *óír* nyelv korszakát (7–9. század, Nyugat-Európa legősibb vernakuláris hagyománya¹³), amelyből a legelső ír nyelvű írásos dokumentumok (a görög és latin után Európa legrégebbi írásos emlékei) ránk maradtak, köztük egy ír nyelvtankönyv is.¹⁴

A kulturális virágzás ellenére az országban továbbra is politikai anarchia uralkodott, és központosított hatalom hiányában az ír sziget könnyű prédája lett a vikingek 9. században kezdődő portyázásainak. A vikingekre csak 1014-ben sikerült végső csapást mérni, miután Brian *Bóruma* egyesítette az ír törzsi királyságokat. A skandinávok sokféle formában hagytak nyomot Írország életén, többek között magán az ír nyelven is (a *középir* nyelv korszaka a 10. századtól a 13. századig tart).¹⁵

A 11–12. században az újjászületés és a fejlődés jellemezte Írországot három területen is: a viking uralom alatt erősen visszaszorult kultúra és művészetek új életre kaptak; az ír egyház, a pápával tökéletes egyetértésben, létrehozta az egyházmegyei rendszer alapjait; a törzsi királyságok egyesítésével pedig az ország megtette az első lépést egy erős, központosított monarchia felé. A történelem folyását azonban új mederbe terelte a normann hódítás.¹⁶

A gael Írország kulturális leigázása

A normannok hadjáratának története személyes viszálykodással kezdődött, amelynek eredményeképpen Leinster királyát száműzték az országból. Diarmat *Mac Murchada* II. Henriktől kért segítséget, akinek IV. Adrián pápa meg is adta az engedélyt, hogy bevonulhasson Írországba, és ott „meghonosítsa a törvény uralmát, és kigyomlája annak népe között a bűn burjánját”, „hogy további területekre terjessze ki az egyház befolyását”, és „hogy megismertesse ezt a faragatlan és tudatlan népet a keresztény vallás igazságaival”.¹⁷

A nyelvüket és eredetüket tekintve francia normannokból, továbbá angolokból, walesiekből, skótokból és flamandokból álló megszálló csapatok először 1169 májusában kötöttek ki Bannow Bay-en, majd rövid úton elfoglalták Dublint és környékét. Az 1175-ös windsori egyezményben az íreket vezető Rory *O'Connor* elismerte II. Henriket hűbérurának (*Lord of Ireland*), Henrik pedig megtette *O'Connort* a még meg nem hódolt területek főkirályának. Az egyezmény azonban névleges maradt: egyrészt *O'Connornak* még a saját királyságában sem sikerült elismertetnie hatalmát, másrészt Henrik nem tudta visszatartani báróit attól, hogy további ír területeket foglaljanak el, sőt, ő maga is jókora földterületeket ajándékozott híveinek.¹⁸

„Írország maradékának normann megszállása meglehetősen rendszertelenül folyt. Az angol királyokat túlságosan lefoglalták európai háborúik, [...] ezért ottani báróikra maradt, hogy a maguk ötletszerű módján befejezzék, amit elkezdtek.”¹⁹ A 13. század közepére az ír sziget legnagyobb része idegen uralom alá került, az ír törzsfőnökök összességükben azonban sohasem hódoltak meg. Országszerte megmaradtak azok a független, írek lakta kis szigetek, amelyek az angol kolónia elleni támadások kiindulópontjául szolgálhattak, és a harcok az angol-ír történelem során gyakorlatilag sohasem szüntek meg teljesen.²⁰ Ugyanakkor a normannoknak köszönhető a (francia és latin nyelvű) központi közigazgatás és aktív kormány létrehozása, a pénzverés, az esküdszék bevezetése és a parlament összehívása (először 1297-ben).²¹

A soknemzetiségű hódítás következtében a 13. században egy többnyelvű Írország képe tárul elénk. A sorozatos betelepítések ellenére nem sikerült az ír lakosságot asszimilálni a hódítók társadalmába, ehelyett a telepések olvadtak be az őslakosságba, és felvették annak nyelvét és szokásait. *A nyelvi helyzet csak a 14–15. században szűkült le egy kétpólusú angol-ír rendszerre.*²² nagyjából párhuzamosan az angol kolóniának a *Pale* területére (Dublin és hátországa) zsugorodásával. Az angol nyelv helyzete azonban ott is annyira kétségbeesítővé vált, hogy a *kilkenny-i parlament 1366-ban törvényt hozott az angol-ír telepések megrendszabályozására*, amely nemcsak a nyelvhasználatra, de a magán- és társadalmi élet számos területére vonatkozóan tartalmazott előírást:

„Mivel... sok angol... elhagyván az angol nyelvet, modort, lovaglási módot, törvényeket és szokásokat, az ír ellenségek szokásai, divatja és nyelve szerint él és viseli

magát; továbbá különféle házasságokat és szövetségeket kötött az ír ellenségekkel, ... elrendeljük és elhatározzuk, hogy ettől fogva semmiféle szövetség – házasság, védnökség, gyermeknevelés, konkubinátus vagy szerelmi kapcsolat által vagy semmilyen egyéb módokon, nem köthetetik az angolok és az írek között... Úgyszintén elrendeljük, hogy minden angol ember az angol nyelvet használja és angol néven neveztesse, ... az angol szokásokat, divatot, lovaglási módot és megjelenést kövesse...; és ha bármely angol vagy közöttük élő ír az ír nyelvet használja egymás között, ... földjei és birtokai... koboztassanak el... [A]ngol ember, akinek másik angollal jogvitája van, nem fogathatja el a másikat, nem követelhet tőle zálogot, nem fenyegetheti vagy állhat bosszút a másikon, ... hanem a common law szerint kell megperelniük egymást; ... nem pedig... a háttérjog vagy a brehon jog szerint, amelyeket ésszerűen nem is hívhatnak jognak, lévén rossz szokások.”²³

Az élet iróniája, hogy a kilkeny-i statútum maga normann franciául íródott, hiszen a közigazgatás nyelve a francia volt, az ügyiratok pedig latinul íródtak nemcsak Írországból, de Angliából is – sajátos módon Angliából jóval tovább, mint Írországból.²⁴ Írországból 1362-ben lett az angol a bíróságok nyelve, illetve ettől kezdve nyitották meg angolul a parlamentet, de a parlamenti határozatok és törvények csak 1472-től kezdve íródtak angolul.²⁵

A kilkeny-i törvénynek nem sok hatása lett, amelyet az is bizonyít, hogy 1495-ben meg kellett erősíteni rendelkezéseit.²⁶ Ez a törvény azonban az ír nyelv használatát már nem korlátozta. Felesleges is lett volna ezzel próbálkozni, hiszen az ír nyelv a 13. század vége óta fénykorát élte – a 16. század elejéig terjedő időszakot úgy is nevezik, hogy „gael újjáéledés”.²⁷ A gael nyelvű irodalom mintegy ellenpontjaként a korszak koloniális irodalmát az ír nyelv és kultúra sztereotipizáló megközelítése jellemezte, amely a hódítók saját felsőbbrendűségüket és az ír nép alévalóságát igazolnia. Az első és leghatásosabb ilyen szerző, akinek műveire a Tudor- és Stuart-kori angol-ír krónikáírók is előszeretettel támaszkodtak, *Giraldus Cambrensis* volt. *Írország topográfiaja* c., 1188-ban írt művében politikai árulással, lustasággal, pogánysággal, vérfertőzéssel és egyéb barbárságokkal vádolta az íreket.²⁸

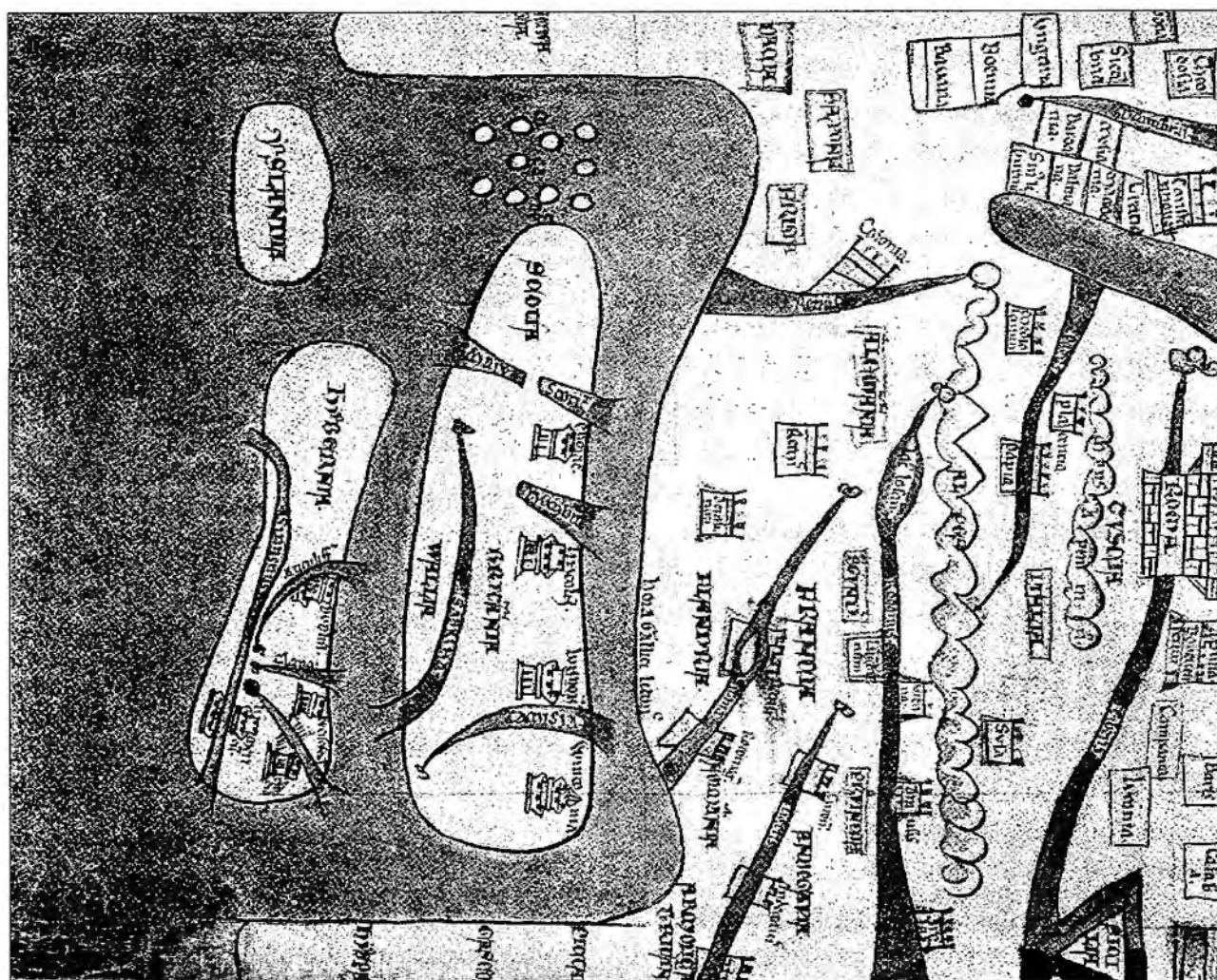
Az angol királyoknak a Skóciával való harcok, a Franciaországgal vívott százéves háború, majd a York- és a Lancaster-ház között a koronáért folytatott küzdelem közepette nem volt se idejük, se pénzük hathatósan fellépni az ír térségben. Írország azonban továbbra is fontos tényezője maradt az angol politikának, mivel magáévá tette a York-ház ügyét, ezzel állandó veszélyforrást jelentett a Tudor-dinasztia számára.²⁹ A helyzet odáig fajult, hogy az ír parlament 1460-ban kijelentette, hogy Írországot ezentúl kizárólag a saját parlamentje által hozott törvények kötelezik, valamint érvénytelennek tekinti az Írország lakóit törvénybe idéző, Angliából érkező bírói parancsokat.³⁰ Ehhez járult hozzá, hogy a már önmagában sem egységes ír katolikus egyház szembeszegült VIII. Henrik vallási újításaival, és eszé ágában sem volt belépni Henrik anglikán egyházába. Ezek után „Írország újbóli meghódítása Anglia szemszögéből többé nemcsak kívánatosnak, hanem egyenesen sürgető politikai szükségszerűségnek látszott”.³¹

Nyelvi gyarmatosítás a Tudorok idején

A Tudor-ház uralkodása alatt Írország Anglia gyarmatosító törekvéseinek első színterévé vált.³² 1494-ben életbe lépett az ún. *Poyning-törvény*, melynek értelmében va-

A kilkeny-i statútum

Térkép Giraldus Cambrensis *Topographia Hiberniae* című művéből

lamennyi ir törvényt előzetesen az angol királynak és Dublinban székelő tanácsának jóvá kellett hagynia. VIII. Henrik 1541-ben Írország királya lett (azelőtt az angol uralkodók Írország lordjai, hűbérurai voltak csupán), az egész sziget fölötti uralmat pedig – az angol birodalom gyarmatosítási és abszolutista törekvéseivel összhangban – VI. Edward, I. Mária és I. Erzsébet fokozatosan szilárdították meg.³³ Az angol király fennhatóságát a volt angol telepesek közül sem ismerte el mindenki, a gael írek pedig főleg nem. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy a kilkeny-i státútmok által tiltott különbségtétel az Írországban született „rég angolok” és az Angliában született „új angolok” között visszavonhatatlanul meggyökeresedett, és vallási síkon erősödött tovább. A „rég angolok” egyre inkább a gael társadalomhoz és a katolicizmushoz kötődtek, míg az „új angolok” szigorúan protestánsok és koronahűek voltak.³⁴ A nyelvi-etnikai konfliktus vallási síkra terelődésével az angolok immár kétfrontos háborút vívhattak az írek ellen.

A nyelvi helyzet összetettségére jellemző, hogy a korszak királyi jogalkotása egyrészt továbbra is erőltette az angol nyelv használatát (lásd példának okáért VIII. Henrik 1537-ben kiadott rendeletét az angol rendről, szokásokról

és nyelvről³⁵), másrészt viszont – a reformáció anyanyelvi prédikációról szóló tanításának engedelmességre – az ir nyelv használatát sem tilthatta meg teljesen. I. Erzsébet még pénzt is küldött a Biblia ír nyelvű fordítására, nyelvtanárt fogadott fel, és arra sürgette tisztségviselőit, hogy az őshonos írekkel való vallási kapcsolataikban használjanak ír nyelvű közvetítőket.³⁶ Ugyanakkor már igen korán rájöttek, hogy a legnagyobb sikereket az oktatásban lehet elérni, ennek okáért 1570-ben Erzsébet elrendelte az ingyenes angol nyelvű iskolák felállítását.³⁷

A korszak angol–ír krónikásait továbbra is a Giraldus Cambrensis-től kezdve képviselt, „a meghódított népet és kultúráját leértékelő, a gyarmatosítást a kulturális felsőbbrendűség ideológiájával igazoló, imperialista attitűdök”³⁸ jellemezték, amit kitűnően példáz Richard Stanhurst 1577-es értekezése:

„Az angol Pale lakói a régi időkben olyannyira ragaszkodtak az udvariassághoz, és oly’ messzire kerültek a barbár vadságot, hogy egyetlen anyanyelvük az angol volt. [...] De amikor utódaik már nem voltak annyira gondosak a fenntartásban, mint amennyire elődeik vitézek voltak a hódításban, az ír nyelv szabadon hono-

sodott meg az angol Pale-en: ez a férgesedés oly' mély gyökeret vert, mint ahogy a test, amely azelőtt teljesen egészséges volt, lassanként fertőződik meg, majd teljesen elrohad. [...] [Az angolokat] gonosz szomszédok vették körül és kerítették be. A szomszédság ismeretséget szült, az ismerősök ír nyelven karattyoltak, az írek rájuk erőltették a viseletüket, a viselet durvaságot, a durvaság tudatlanságot idézett elő, a tudatlanság magával hozta a törvények megvetését, a törvények megvetése lázadást szült, a lázadás háborúba csapott, és mindez annak a méltó országnak teljes romlásához és pusztulásához vezetett."³⁹

Ezeket a negatív sztereotípiákat lassanként az ír arisztokrácia is magáévá tette, és egyre inkább elfordult anyanyelvi kultúrájától. Az angol nyelvi hatalomátvétellel adott másik nyelvpolitikai válasz a bárdikus hagyománytól érkezett, amely „ötszáz éven keresztül konzerválta és a mindennapi nyelvhasználatától hermetikusan elzárva védte a klasszikus irodalmi nyelvi normát”.⁴⁰ Ez a jelenség a 20. századi revitalizációs törekvések sikertelenségének egyik okát vetíti előre.

A Tudor-dinasztia uralkodása alatt Írország a folyamatos vérontás szinterévé vált. Az anglicizációnak leginkább ellenszegülő tartományban, Ulsterben folyó háború olyan pusztító volt, hogy 1595 és 1603 között Ulster gyakorlatilag elnéptelenedett. „A grófok szökését” (a katolikus főurak önkéntes száműzetése a kontinensre 1607-ben) követően az elhagyott földeket elkobozták, és minden adiginál nagyobb mértékben telepítettek be királyhű angol és skót protestánsokat. A történészek ezt tekintik az első lépésnek a gael Írország vége felé vezető úton.⁴¹

A 17–18. század: a büntetőtörvények kora és az ír nemzettudat formálódása

Az újabb betelepítéseknek köszönhetően az őshonos írekből bérlők és földmunkások lettek. A gazdasági kényszer hatására fokozatosan a legrosszabb földekre szorultak, aminek az lett a következménye, hogy az elvben protestáns terület tele volt katolikus írekkel, akik csak az alkalomra vártak, hogy sérelmeiket megtorolják. A király és az angol parlament közötti belviszályon felbuzdulva 1641-ben sorozatos lázongások törtek ki Ulsterben. Miután azonban az angol polgárháború I. Károly kivégzésével véget ért, Oliver Cromwell puritán hadserege bevonult Írországba, és az 1649–1651-es háború az írek katasztrofális vereségével és újabb betelepítésekkel zárult.⁴²

Amikor 1685-ben a katolikus II. Jakab került a trónra, az írek reménykedni kezdtek. A „patrióta parlament” kikiáltotta az angol parlamenttől való függetlenségét, a birtokrendezési törvényt visszavonták, törvénybe iktatták a lelkiismereti szabadságot és felszabadították az ír kereskedelmet az angol béklyó alól.⁴³ Az 1690-es boyne-i csatában azonban a jakobiták kikaptak Orániai Vilmos seeregitől, és minden visszatért a régi kerékvágásba. A most már teljes egészében protestáns képviselőkből álló ír par-

lament katolikusellenes intézkedések egész sorát hozta az élet minden területén. (Az 1494-es Poynings-törvény értelmében ezeket az angol király és tanácsa hagyta jóvá, 1720-tól kezdődően pedig Westminster önállóan alkotott törvényeket Írország számára.) Az ún. Penal Laws értelmében a katolikusoknak (és a presbiteriánusoknak) ismét tizedet kellett fizetniük az államegyháznak, nem volt választójoguk, nem tölthettek be közhivatalt, tilos volt számukra a földvásárlás, sőt, bérbe sem vehettek földet harmincegy évnél hosszabb időre.⁴⁴

Az első „pápista törvények” egyike (*An Act to Restrain Foreign Education*, 1695) megtiltotta, hogy a katolikusok külföldön tanuljanak, vagy Írország területén iskolákat alapítsanak, ennek ellenére az ún. hedge-school rendszer a 19. századba nyúlóan működött. Bár az oktatás eredetileg ír nyelven folyt, ahogyan az ír nyelvvel kapcsolatos sztereotípiák és a nyelvi attitűdváltás a felsőbb néprétegektől indulva fokozatosan az alsóbb néprétegeket is elérte, a szülők kívánságára itt is az angolra tértek át a 18. század végére.⁴⁵

Fontos megállapítás, hogy a büntetőtörvényekből kerültek a nyelvi rendelkezések, ami Pintér Márta szerint azt jelzi, hogy „a 17–18. század fordulójára a hatalom és a vagyon, valamint az ír nyelv és kultúra fogalmi hatékonyan különváltak: az ír nyelvű, szegényparaszti réteg nem veszélyeztette az angol ajkú protestáns közösség pozícióit, a hatalmi és vagyoni szempontból kritikus, katolikus elit viszont már nagymértékben angol nyelvhasználatú volt”.⁴⁶

Nemcsak a katolikusok voltak elégedetlenek az új rendszerrel, hanem a protestáns angol-írekben is egyre inkább erősödött saját kereskedelmi és alkotmányos sérelmeik tudata. Mire az amerikai függetlenségi háborúban meggyengült korona 1779-ben eltörölte a kereskedelmi korlátozásokat, már késő volt. A protestánsokat és katolikusokat egyaránt felsorakoztató Henry Grattan 1782-ben független törvényhozást harcolt ki Írországnak, és a nagy nemzeti érzés hevében a katolikusokat érintő legtöbb korlátozást is felszámolták. Passzív választójogot azonban továbbra sem kaptak, az ír végrehajtó hatalmat pedig ezentúl is az angol király által kinevezett alkirály irányította, amely egyeseket további elégedetlenségre sarkallt. A francia eseményeken felbuzdulva Wolfe Tone protestáns ügyvéd megalapította az ír katolikusokból és protestáns radikálisokból álló *Egyesült Írek Társaságát*. Országszerte egymást érték a zavargások; Tone még Franciaországba is elutazott, hogy rávegye a kormányt Írország inváziójára. Ez már sok volt William Pitt angol miniszterelnöknek, és úgy döntött, hogy az angol és az ír parlamentet egyesíteni kell. Javaslatát mindkét ház megszavazta (*Act of Union*), és 1801-ben Írország az Egyesült Királyság részévé vált.⁴⁷

A modern nemzeti politika térhódítása paradox módon felgyorsította a nyelvcsere: egyrészt, mivel nyelvi közege teljes egészében az angol volt, másrészt, mivel addig döntő mértékben ír nyelvű tömegeket mozgósított, akiktől a politikai láthatóság érdekében szintén angolnyelv-használatot követelt.⁴⁸ Az önkéntes társadalmi nyelvi váltás mellett ennek is köszönhető, hogy az erős demográfiai növekedés

ellenére az ír nyelvűek csak az összlakosság felét alkották a 18. század végére. Whitley Stokes 1799-es becslése szerint a négy és félmillió fős lakosságból legalább nyolcszázezer fő volt ír egynyelvű beszélő, és legalább kétszer ennyien voltak, akik bár tudtak angolul, de szívesebben beszéltek írül.⁴⁹ „Az ír nyelv angollal szembeni relatív térszűrésének további jelei a földrajzi zsugorodás és a társadalmi deklasszálódás voltak. [...] Az ír nyelv látványos hátrálása a szegényparaszti rétegek koncentrációját mutató, fejletlenebb nyugati országrészekbe, mintegy negatív lenyomata volt az angol hatás alá kerülő, modernizálódó, urbanizálódó és jobb módú régiók térszűrésének.”⁵⁰

A mai hivatalos nyelvpolitika ellentmondásosságának gyökerére világít rá az a 18. században kezdődő, de a 19. század nyelvvédő nemzeti mozgalmainál is megfigyelhető jelenség, amelyet Pintér Márta a következőképpen fogalmaz meg: „Miközben az ír mint élő nyelv »a nincstelenek rejtőzködő nyelvévé« vált, a kelta eredetű, gazdag kultúrájú, ősi ír nyelv [...] a születőben lévő modern ír nemzettudat idealizált szimbólumává [...] lépett elő a patrióta protestáns és az anglicizált katolikus értelmiség antikvárius együttműködése révén.”⁵¹

A 19. század nemzeti és nyelvvédő mozgalmai

Az unió első éveiben a legégetőbb kérdés a katolikusok teljes emancipációja volt. A Katolikus Szövetség élén álló Daniel O'Connell 1829-ben elérte, hogy a katolikusok előn megnyíljanak a közhivatalok, majd 1840-ben útjára indította az unióellenes mozgalmat. Bár a mozgalom a parlament ellenállásán megbukott, hosszú távú hatása megmutatkozott az általa életre hívott *Ifjú Írország* csoport tevékenységében.⁵² Ugyanakkor itt is megmutatkozott az a sajátos ellentmondás, amely a történelem egysíkú felfogásának elkerülésére figyelmeztet minket, jelezsül arra, hogy az ír nyelvi kérdést nem lehet egyszerűen az ír-katolikus vs. angol-protestáns szembenállásra redukálni: míg a katolikus O'Connell pragmatista politikájában nem szó esett az ír nyelvről, addig a romantikus ábrándokat dédelgető *Ifjú Írország* előkelő, protestáns származású vezetői, köztük Thomas Davis mindennél fontosabb szerepet tulajdonítottak az ír nyelvnek a nem-

zeti feltámadásban.⁵³ Mindez a 19. század közepén a politikai és kulturális nacionalizmus szakadásához vezetett, és a két álláspont csak a 20. század elején, a Gael Liga tevékenységében találkozott újra, amikor a fő választóvonal az alkotmányos és a forradalmi tradíció között húzódott.

Mindeközben Írország népessége robbanásszerűen nőtt: a 18. század végi négy és fél millióról a 19. század közepére több mint nyolcmillió főre. A termőföldért folytatott elkeseredett versengés felhajtotta a földbérletek összegét, így az emberek még inkább elszegényedtek. A helyzetet tragikus módon oldotta meg az 1840-es évek második felében a burgonyavész miatt pusztító nagy éhínség; elhalálozás és kivándorlás következtében a lakosság tíz év leforgása alatt kétfélmillió fővel csökkent.⁵⁴ Pintér Márta szerint „[a] szegény tömegek szemében a nagy éhínség az ír nyelvről szóló negatív sztereotípiák realitását igazolta: a tömeges tragédia erejével mutatta be a natív nyelv, valamint a társadalmi-gazdasági hátrány és kilátástalanság összefüggéseinek a »valóságát«.”⁵⁵

A földkérdés és a nemzeti függetlenség ügye körül a 19. század második felében tovább folytatódott a harc, nem is teljesen eredménytelenül. „Az alkotmányos tradíciót ebben a korszakban Gavan Duffy Ír Bérilőlégája [...] képviseli az ötvenes, illetve Isaac Butt önrendelkezési mozgalma (*home rule movement*) a hetvenes években. A forradalmi tradíciót a titkos agrártársaságok szórványos terrorcselekményei, az 1848-as Fiala Írország felkelés, s mindenek felett a hatvanas évek fenianista mozgalma teremtik meg.”⁵⁶

A liberális angol miniszterelnök, William Gladstone „igazságot Írországnak” programja keretében megfosztotta államvallási rangjától az ír anglikán egyházat, földtörvényével valamelyest enyhített a bérlők helyzetén, egyetemi törvénytervezetével pedig a katolikus igényeknek próbált eleget tenni. Ezt azonban már nem nyelték le a protestánsok, és az 1874-es választások a konzervatívok visszatérését hozták. 1879-től az alkotmányos és a forradalmi nacionalisták közös platformon folytatták tovább a küzdelmet Charles Stewart Parnell és Michael Davitt vezetésével. Az időközben visszatérő Gladstone 1886-os önrendelkezési törvényjavaslát azonban az angol parlament leszavazta, Parnell 1891-ben meghalt, az általa összetartott nemzeti mozgalom pedig szétesett.⁵⁷

Az önrendelkezés ügyét a század utolsó évtizedében a Yeats vezette angol nyelvű angol-ír irodalmi újjászüle-

A Gael Liga alapítójának, Douglas Hydenak a beiktatása Írország elnöki tisztébe, 1938

tési mozgalom, valamint a protestáns Douglas Hyde és a katolikus Eoin MacNeil alapította Gael Liga karolta fel. A Gael Liga álma először az volt, hogy „életben tartásuk az ír nyelvet ott, ahol még beszélik, később pedig az, hogy helyreállítsák köznyelvi rangját. Midőn lemondunk saját nyelvünkről és hagyományainkról, így Hyde, eldobtunk legfőbb jogosultságunkat arra, hogy a világ mint önálló nemzetet ismerjen el minket.”⁵⁸ A Ligának sikerült elérnie, hogy az ír nyelv jelentős helyet kapjon az oktatás minden ágában (1903-ban összesen 1300 nemzeti iskolában vezették be az ír nyelvet), és noha eredetileg politikamentes szervezetnek határozta meg magát, az egész Európában virágzó új nacionalizmus szellemében (azaz, hogy politikailag független nemzetek teremtenők mindenütt, ahol különálló nemzeti kultúrák léteznek) az addigi leg-erősebb érvet szolgáltatva a nemzeti függetlenség ügyének.⁵⁹

Ugyanakkor a korszakban továbbra is érvényesül az az ellentmondásosság, amelyre az előző fejezet végén utaltunk. Jelesül, míg a politikai nacionalizmus nemigen foglalkozott a nyelvi kérdéssel, addig a kulturális nacionalista mozgalmak ugyan az ír nyelv idealizált változatát a nemzeti szimbólumrendszer központi elemévé emelték, de az élő ír nyelv mint a mindennapi kommunikáció eszköze és veszélyeztetettségének tudata kevés figyelmet kapott.⁶⁰ Eközben az unió keretei között a brit kormány modern kolonizációs politikát folytatott; az újonnan alapított közigazgatási intézmények által kínált karrierlehetőségek és a gazdasági szükség-szerűség megkövetelték az angolnyelv-tudást, és az 1831-ben Írország egész területén bevezetett alapfokú iskolák oktatási nyelve is az angol volt.⁶¹ Mindezek együttesen magyarázzák, hogy a 19. század végére miért csökkent le az ír egynyelvű lakosság rendkívüli módon, az 1799-ben becsült nyolcszázezer főről 21 000 főre,⁶² és miért nem ért el valódi sikereket az ír nyelv oktatásának 20. század eleji bevezetése.

Ír nyelvpolitikai törekvések a 20. században

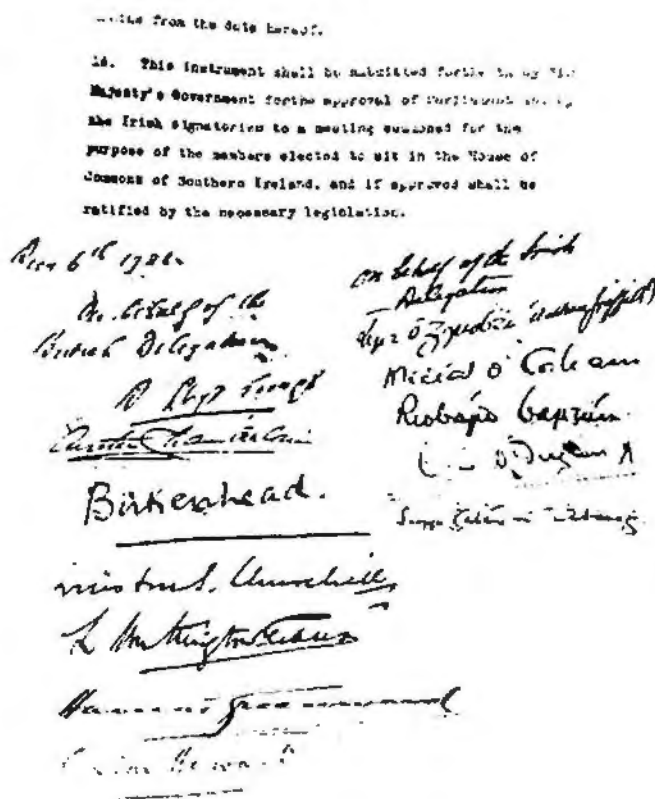
A Gael Liga gondolatvilágából több politikai mozgalom is táplálkozott, köztük az Ír Republikánus Testvériség (1919-től IRA), James Connolly szocialista mozgalma, valamint az Arthur Griffith által alapított Sinn Féin. A hihetetlenül puszkaporos hangulatban (lásd példának okáért az 1916. évi húsvéti lázadást) az önrendelkezés ügye holtpontra jutott, és hiába iktatták be – harmadszori előterjesztés után – 1914-ben a Home Rule törvényt, a világháború kitörése miatt az nem lépett hatályba. Az 1918-as parlamenti vá-

lasztásokon győztes Sinn Féin Éamon De Valera vezetésével 1919-ben kikiáltotta az Ír Parlament (*Dáil Éireann*) és a független Írország létrejöttét, amit az angolok természetesen nem ismertek el.⁶³

Az 1919–1921 között zajló függetlenségi háború végül megegyezéssel zárult: az 1921 decemberében aláírt angol–ír egyezmény deklarálta a dominiumi státuszban lévő Ír Szabad Államot, amely eredetileg Írország egész területére vonatkozott, de a hat ulsteri megye az 1920-as ír kormányzati törvény szerinti különállás és a brit koronán belüli önrendelkezés mellett döntött. Az angol–ír egyezményt a Dáil végül 64:57 arányban megszavazta, az Ír Szabad Állam kormányfője Griffith lett. A De Valera vezette radikálisok kivonultak a parlamentből, és a kedélyek csak az 1923 májusáig tartó polgárháború után csillapodtak valamelyest.⁶⁴

Írország függetlenedése sajnos nem lendített az ír nyelv helyzetén. Noha az 1922-es alkotmány az

írt mint nemzeti nyelvet hivatalos nyelvként, majd az 1937-es alkotmány az Ír Köztársaság első hivatalos nyelveként határozta meg,⁶⁵ az ír nyelv használatának jogi biztosítékait nem teremtették meg,⁶⁶ és a közigazgatásban továbbra is uralkodó maradt az angol nyelv használata (annak ellenére, hogy például 1973-ig a közszolgálati alkalmazás

Az 1921. évi angol–ír szerződés aláírásai a brit delegáció részéről: D. Lloyd George, Austen Chamberlain, Lord Birkenhead, Winston S. Churchill, L. Worthington-Evans, Hamar Greenwood, Gordon Hewart, az ír delegáció részéről: Art Ó Griobhtha Arthur Griffith, Micheál Ó Coileáin, Riobárd Bartún, E. S. Ó Dugáin, Seórsa Ghabháin Uí Dhubhthaigh

előfeltétele volt az ír nyelvvizsga). Egy ír nyelvű Írország létrejöttét a hihetetlenül szegény Gaeltacht gazdasági és szociális támogatására (az elvándorlást és ezzel együtt a nyelvcsere megelőzendő), valamint a lakosság nyelvi attitűdjeinek átforgalmazására kellett volna alapozni, de nem ez történt. A kulturális szervezetek kivonultak az ír nyelv támogatásának színteréről, mert önelégült módon mindenki azt hitte, a szabad ír állam automatikusan ír nyelvűvé fog válni. Ugyanakkor a lakosság nagy részének szemében az ír még mindig az elmaradottság és a szegénység jelképe volt, ezért oktatási nyelvként való kötelező bevezetését közel sem fogadta általános lelkesedés.⁶⁷

Az erőltetett íresítésnek a de Valera-vezette kormány bukása, valamint az 1950-es évek végén kezdődő (és a Kelta Tigris 1990-es évekbeli gazdasági robbanásában kiteljesedő) radikális gazdasági-szociális változás vetett véget. Az ország megnyitotta piacait a nemzetközi tőke előtt, az iparosítás és a gazdasági fejlődés hatására megindult a bevándorlás és hazatértek az angol nyelvű emigránsok, a televízió és az állami bürokrácia terjedése szintén az angol nyelv helyzetét erősítette. Az állam feladta vezető szerepét a nyelvi revitalizációs programban, s noha az ír nyelv továbbra is a nemzeti identitás szimbóluma maradt, maga az ír identitás gyökeres átalakuláson ment keresztül. Az 1973-as, 1983-as és 1993-as felmérések azon attitűdinális változást tükrözik, amelynek következményeként a '90-es évek ír lakosságának többsége már nem tartja elengedhetetlennek az írnyelvtudást az ír kultúra igazi megértéséhez.⁶⁸

Ami Észak-Írországot illeti, a devolúciós kormány az ír nyelvet az ír nacionalizmussal való kapcsolata miatt egészen a Stormont parlament 1972-es feloszlatásáig el-lenségesen kezelte. Az első ír nyelvű általános iskolákat az 1970-es években nyitották meg Belfastban, de állami támogatást nem kaptak, ír nyelvű rádió- és televízióműsorokat pedig 1982-ig tilos volt sugározni. A helyzet az

1980-as években, Észak-Írország közvetlen westminsteri kormányzása alatt kezdett javulni az oktatás, a média és a kulturális élet támogatása területein.⁶⁹ A felekezeti vil-longások azonban nem csitultak, ezért az Egyesült Királyság és Írország által 1985-ben kötött angol-ír szerződés⁷⁰ kormányközi konferenciát hozott létre az ír kérdés rendezésére. A szerződés alap gondolata az volt, hogy ha az Ír Köztársaság szót kaphat Észak-Írország kormányzásában, talán enyhül a két közösség közti feszültség.⁷¹ Írország ígéretet tett arra, hogy nem fogja erőltetni a sziget egyesítését, hacsak Észak-Írország lakossága nem kívánja így (bár az ír alkotmány 2. és 3. cikkelyeit csak 1998-ban módosították). Az egyezmény az unionisták heves ellenállása miatt nem vetett véget a politikai erőszaknak, de a brit és az ír kormány együttműködése mégis mérföldkönek bizonyult a békefolyamatban.

Ennek bizonyítéka az 1998. évi *Nagypénteki (Belfasti) Egyezmény*, amelynek köszönhetően az ír nyelv hivatalos elismerést (nem hivatalos nyelvi státuszt!) nyert Észak-Írországban. Az egyezmény értelmében „mindegyik fél elismeri a nyelvi sokféleség iránti tisztelet, megértés és tolerancia fontosságát, beleértve Észak-Írországban az ír nyelvet, az ulsteri skótot és a különböző etnikai közösségek nyelveit, amelyek mindannyian Írország szigete kulturális gazdagságának részét képezik”.⁷² A brit kormány többek között kötelezettséget vállalt az ír nyelv támogatására, használatának bátorítására a magán- és a közéletben egyaránt, valamint – amennyiben lehetséges – minden olyan korlátozás lebontására, amely a nyelv fejlesztését akadályozza.⁷³ Az Egyezmény értelmében 1999-ben létrejött az észak-ír devolutív kormány, amelynek az Ír Köztársaság kormányával közösen működtetett szerve, az *Észak-Dél Nyelvi Testület* – ügynökségén, a *Foras na Gaeilgén* keresztül – felelős az ír nyelv támogatásáért és a kulturális ügyekért az ír sziget mindkét felén.⁷⁴

Belfast, Stormont-palota, a Nagypénteki Egyezmény aláírásának színhelye

Az ír nyelv helyzete napjainkban

Észak-Írországból a devolúciós intézményeknek köszönhetően napjainkra jelentősen kibővült az ír nyelv támogatásának területe.⁷⁵ Noha az 1991-es és 2001-es népszámlálási adatokból megállapítható, hogy az ír nyelvi aránya stabil 10% körül mozog, de abszolút számok tekintetében határozott növekedés mutatkozik.⁷⁶ Az Ír Köztársaságban szintén azt látjuk, hogy az ír nyelvet ismerők aránya 1996 óta gyakorlatilag változatlan, míg számuk fokozatosan növekszik.⁷⁷ A 2006. évi népszámláláson bevezetett új nyelvi kérdésekből ugyanakkor kiderül, hogy az ír nyelvet ismerők mintegy fele csak az oktatásban vagy egyáltalán nem használja a nyelvet. A hivatalos politika szintjén pedig a mai napig megfigyelhető, hogy „amíg az állam külső, szimbolikus megjelenítésében használja az ír nyelvet, sőt, fönntartja [...] kötelező státuszát a közoktatásban, a nyelvhasználat iskolán kívüli feltételeinek a biztosítása terén politikája vonakodó.”⁷⁸

A hivatalos nyelvekről szóló 2003-as törvény⁷⁹ elfogadásával az ír kormány nyolcvan éves elmaradásának tett eleget. Bár a törvény hatálybalépése óta eltelt idő nem elég hatásának megítéléséhez, az ír nyelv használatának biztosítását sürgető alkotmánybírói ítéletek azt sugallják, hogy az ír de facto státuszában jelentős változást nem hozott.⁸⁰ A törvény alanyi jogként fogalmazza meg mindkét hivatalos nyelv használatát a közszférában, beleértve az országgyűlést, az igazságszolgáltatást és a közigazgatás működését is. Minden jogszabályt és a legfontosabb hivatalos dokumentumokat mindkét hivatalos nyelven közzé kell tenni. A közigazgatási szerveknek ki kell dolgozniuk egy nyelvi rendszert,⁸¹ amelyben bemutatják, mely közszférátásokat mely hivatalos nyelveken teszik elérhetővé. A szervezeteket a közösségi és vidékfejlesztési, valamint Gaeltacht-ügyekért felelős miniszter hagyja jóvá, végrehajtásukat pedig egy újonnan létrehozott szerv, az *An Coimisinéir Teanga* (nyelvi biztos) ellenőrzi.

Ami az európai fejleményeket illeti, az Egyesült Királyság 2001-ben ratifikálta a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját*, s noha a III. fejezetben védett nyelvek (walesi, skót gael és ír) közül az ír kapja a legkevesebb állami támogatást,⁸² a nyelvi jogi szabályozás nemzetközi ellenőrzése további biztosítékot jelent az ír nyelv támogatása szempontjából. Írországból a Charta ratifikációjára nem került sor, hiszen az ír de facto státusza ellenére hivatalosan nem minősül kisebbségi nyelvnek, így az ír nyelv sorsa továbbra is az állam jótékony kedvére van bízva. Az ír nyelv 2007 óta az európai uniós szinten is jelen van. Noha Írország és az Egyesült Királyság 1973-ban váltak uniós tagállamokká, az ír a sorban utolsóként, 23. helyen kapott hivatalos nyelvi státuszt (azelőtt csupán szerződési nyelv volt).⁸³

Összefoglalás

Az 5. századra egységesülő gael nyelv politikai erejének hanyatlása a 12. század végi anglo-normann invázióval kezdődött. Ebben az időszakban még nem beszélhetünk

egységes ír államról, a normann hódítás pedig ennek lehetőségét is megghiúsította, így az ír soha nem válhatott egy egységes, politikailag szuverén állam domináns nyelvévé.⁸⁴ A 14–15. századi gael újjáéledés az ír nyelv átmeneti megerősödését hozta magával, ennek azonban véget vetettek a Tudorok abszolutizálási törekvései.

A Tudor-korszak komplex gyarmatosítási politikájának fontos elemét jelentette a nyelvi és kulturális asszimiláció, amely fokozatosan valósult meg az angol nyelvű intézményrendszer kiépítésével, az angol nyelvű népesség több hullámban történő betelepítésével, valamint az őshonos nyelv társadalmi és intézményi bázisának tervszerű rombolásával.⁸⁵ Az ír nyelvet és népet megőrző gyarmati ideológiát az ír társadalom (az arisztokráciától az alsóbb néprétegekig haladva) egyre inkább magáévá tette, ami a 17–18. században oda vezetett, hogy az ír nyelv „egy korabeli standarddal nem rendelkező, földrajzilag feltöredezett és zsugorodó, alapvetően szóbeli, dialektális formákban élő és elsősorban a szegény vidéki populáció otthonaiban használt nyelvvé vált”.⁸⁶ Az ír nyelv a politika területéről is kiszorult, és az ír nemzettudat sajátos módon angol nyelven nyert kifejezést. Az angol–ír nyelvcsere a 18. század végére elérte a vidéki szegény-parasztságot is, és a 19. században tragikus módon zárult le a nagy éhínséget követő tömeges kivándorlással, valamint az otthon maradó lakosság hihetetlenül gyors anyanyelv-elhagyásával.⁸⁷

Az ír nyelv felélesztésére a 20. században tett kísérletek azért nem bizonyultak sikeresnek, mert nem számoltak a társadalmi realitással. Sokan azt gondolták, hogy most, hogy Írország szabad, nincs szükség többé az önkéntes szervezetek népszerűsítő munkájára. A kormány adottnak vette az ír nyelv iránti érdeklődést, pedig a kötelezően bevezetett ír nyelvű oktatást sokan nem üdvözölték. Mindeközben a Gaeltacht sorsa – az egyetlen terület, ahol az ír nyelvet még anyanyelvi szinten, a mindennapi érintkezésben használták, és éppen ezért az ír nyelv újjáélesztésének valódi bázisát jelenthette volna – nem sokakat érdekelt.⁸⁸

Napjaink ír lakosságának nyelvi attitűdjei és az ír nyelv paradoxonokkal terhelt helyzete egyenes folyományai a 20. századi ír nyelvpolitika ellentmondásosságának. Először is, miközben az „átlag ír” kedvezően viszonyul az ír nyelvhez mint megőrzendő nemzeti értékhez, addig a modern élet kifejezésére alkalmatlannak tartja, ezért nem is használja a mindennapi kommunikációban.⁸⁹ Másodszor, noha napjainkra már a közszféra minden területén biztosított az ír mint hivatalos nyelv használatának joga, a mindennapi érintkezést az angol *de facto* használata jellemzi. Harmadszor, bár az iskolai oktatásnak köszönhetően évről évre nő az ír nyelvet ismerők száma, a Gaeltacht területén élő anyanyelvi beszélők aránya egyre csökken.⁹⁰ Végül, az élet ironiája, hogy a legnagyobb küzdelem az ír nyelv felélesztése iránt az Ír Köztársaság határain kívül, Észak-Írországból folyik, ahol a nyelv még mindig az angollal szemben meghatározott kulturális identitás és politikai legitimáció legfontosabb eleme.⁹¹

NAGY, NOÉMI

Das irische Sprachparadoxon

(Zusammenfassung)

Der Niedergang der politischen Kraft der im 5. Jahrhundert sich vereinheitlichten irischen Sprache begann mit der anglo-normannischen Invasion Ende des 12. Jahrhunderts. Trotz der andauernden Ansiedlungen konnte die Urbevölkerung nicht in die Gesellschaft der Eroberer assimiliert werden, stattdessen übernahmen die Siedler die Sprache und Brauchtum der Iren. Zur Beseitigung dieses Umstandes verabschiedete das Parlament von Kilkenny 1366 ein Gesetz, das von den Siedlern den Gebrauch der englischen Sprache forderte. Der Renaissance des Irischen im 14-15. Jahrhundert setzten die absolutistischen Bestrebungen der Tudors ein Ende. Dadurch, dass der sprachliche-ethnische Konflikt an der religiösen Ebene umgeleitet wurde, führten die Engländer einen Zwei-Fronten-Krieg gegen die Iren. Die vorrangigen Instrumente der Assimilation waren die Ausbau der englischsprachigen Institutionen, die Ansiedlung von englischsprachiger Bevölkerung in mehreren Wellen, sowie die Verbreitung einer Kolonialideologie, die das irische Volk und die Sprache als minderwertig bezeichnete. Die durch die königliche

Gesetzgebung verstärkten negativen Stereotype umformen langsam – von der Aristokratie ausgehend bis zu den unteren Volksschichten – die sprachliche Attitüde der irischen Gesellschaft. Die irische Sprache wurde auch vom Feld der Politik verdrängt, damit wurde sogar das irische Nationalbewusstsein – auf eigenartiger Weise – in englischer Sprache ausgedrückt. Der englisch-irische Sprachtausch erreichte bis zum Ende des 18. Jahrhunderts auch die Kleinbauern auf dem Lande, und wurde im 19. Jahrhundert durch die Einführung der allgemeinen Schulbildung, sowie durch die massenhafte Auswanderung nach der großen Hungersnot und durch die unglaublich schnellen Abwendung der dagebliebenen Bevölkerung von der Muttersprache beendet. Die Versuche zur Wiederbelebung der irischen Sprache im 20. Jahrhundert waren nicht erfolgreich, weil sie nicht mit der gesellschaftlichen Realität rechneten. Die oben aufgeführten erklären die heutige widersprüchliche Lage der irischen Sprache: sie ist zwar erste Amtssprache in Irland, wird aber von dem überwiegenden Teil der Bevölkerung nicht gesprochen.

Jegyzetek

- ¹ Ó Beoláin v. Fahy [2001] 2 I.R. 279. In: *Az ír nyelvi biztos jelentése: Court cases on the Irish language under the Constitution*. p. 2.: <http://www.coimisineir.ie/downloads/LanguageRights.pdf>
- ² Central Statistics office, Government of Ireland, Census 2006, Volume 9 – Irish Language, p. 11.: http://www.cso.ie/en/media/csoie/census/census2006results/volume9/volume_9_irish_language_entire_volume.pdf
- ³ Uo., 86–87. p. A főként az ország legnyugatibb részén fekvő Gaeltacht területeket, ahol a lakosság nagy része még használja az ír nyelvet a mindennapi érintkezésben, először az 1926-os, majd az 1956-os kormányrendelettel állapították meg. Lásd: *Report of the Gaeltacht Commission*, 2002. 10. p. Lásd: <http://www.ahg.gov.ie/en/20YearStrategyfortheIrishLanguage/Publications/Report%20of%20Coimisi%C3%BAn%20na%20Gaeltachta.pdf>
- ⁴ Census 2006, 61. p.
- ⁵ Már 1891-ben is csak a lakosság 1%-a volt egynyelvű beszélő, Meic Stephens 1976-os könyvében pedig arról számol be, hogy „az utolsó egynyelvű beszélők meghaltak”. A Gaeltacht lakosai között is egyre csökken azok száma, akik anyanyelvükként beszélnek az ír. Lásd: Stephens, Meic: *Linguistic minorities in Western Europe* (Gomer Press, 1976, 453., 462–463. p.)
- ⁶ Northern Ireland Statistics and Research Agency: <http://www.nisra.gov.uk/Census/2001%20Census%20Results/Census%20Area%20Statistics/CASNorthernIreland.html>, Table CAS372.
- ⁷ Uo., Table CAS375. Tekintettel arra, hogy Észak-Írország lakosságának 43%-a katolikus, 53%-a pedig protestáns vallású, a katolikus irajúk aránya (92%) méginkább kiugró.
- ⁸ Pintér Márta: *Egy nyelvpolitika-történelmi vizsgálat eredményei: Az írországi nyelvcsere történelmi beágyazottságának nyelvpolitikai szemléletű vizsgálata*. In: Váradi Tamás (szerk.): *Alkalmazott Nyelv-tudományok Konferencia kötet* (MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2007, 128–136. p.)

- ⁹ O'Donnell, Charles James: *People called Keltai, the La Tène Style, and Ancient Celtic Languages: the Threefold Celts in the Light of Geography* (2008): <http://www.wales.ac.uk/Resources/Documents/Research/-ODonnell.pdf>
- ¹⁰ Byrne, F. J.: *A korai ír társadalom (I–IX. század)*. In: Moody, T. W. és Martin, F. X. (szerk.): *Írország története* (Budapest, Corvina Kiadó, 1999, 27–39. p.)
- ¹¹ A mai gael nyelvek mindhárom ága – az ír (*Gailge*), a skót gael (*Gàidhlig*) és a manxi (*Gailg*) – az óír nyelvből ered, s csak a 17. században kezdtek külön nyelvvé válni. Lásd: Stephens, Meic: i. m., 446–447. p.
- ¹² Cardinal O Fiaich, Tomás: *A kereszténység kezdetei (V–VI. század)*. In: Moody, T. W. és Martin, F. X.: i. m., 40–49. p.
- ¹³ Crowley, Tony: *The Politics of Language in Ireland 1362–1922 – A Sourcebook* (The Politics of Language, London–New York, Routledge, 2000, 12. p.)
- ¹⁴ Hughes, Kathleen: *A korai keresztény aranykor Írországban*. In: Moody, T. W. és Martin, F. X.: i. m., 50–59. p.
- ¹⁵ De Paor, Liam: *A viking háborúk kora (IX–X. század)*. In: Moody, T. W. és Martin, F. X.: i. m., 60–70. p.
- ¹⁶ Ó Cuiv, Brian: *Írország a XI–XII. században*. In: Moody, T. W. és Martin, F. X.: i. m., 71–81. at 71. p.
- ¹⁷ Uo., 72. p.
- ¹⁸ Martin, F. X.: *A normannok megérkezése és letelepedése (1169–kb. 1300)*. In: Moody, T. W. és Martin, F. X.: i. m., 82–97. p.
- ¹⁹ Uo., 91. p.
- ²⁰ Lydon, J. F.: *A középkori angol kolónia (XIII–XIV. század)*. In: Moody, T. W. és Martin, F. X.: i. m., 98–108. at 104. p.
- ²¹ Martin, F. X.: i. m., 93–94. p.
- ²² Pintér Márta: *Nyelv és politika Írország történetében* (Veszprém, Pannon Egyetemi Kiadó, 2008, 43. p.)
- ²³ A státútum angol nyelvű szövegét közli: Crowley, Tony 2000, 14–16. p.

- ²⁴ Morris, Ruth: *Great Mischiefs – An Historical Look at Language Legislation in Great-Britain*. In: Douglas A. Kibbee (szerk.): *Language legislation and linguistic rights: elected proceedings of the Language Legislation and Linguistic Rights Conference, the University of Illinois at Urbana-Champaign, March 1996*. (John Benjamins Publishing Company, 1998, 32–54. p.)
- ²⁵ Crowley, Tony: *Wars of Words: The Politics of Language in Ireland 1537–2004* (New York, Oxford University Press, 2005, 10. p.). Az 1737. évi igazságszolgáltatási nyelvi törvény – *Administration of Justice (Language) Act (Ireland)* –, amely megtiltotta az angolon kívüli bármely nyelv használatát a bíróságok előtt, Észak-Írországban formálisan ma is hatályban van. De Napier, Séamus: *An Dlí agus Cúrsaí Teanga i dTuaisceart Éireann*. In: Ó Riagáin, Dónall (szerk.): *Language and Law in Northern Ireland* (Belfast: Queen's University, 2003, 24–37., 37. p.)
- ²⁶ *An Act of Confirmation of the Statutes of Kilkenny*. A törvény szövegét közli: Crowley, Tony 2000, 17. p.
- ²⁷ Innentől kezdve számítjuk a modern ír nyelv korszakát. Cosgrove, Art: *A gael újjáéledés és a Geraldine-uralom (kb. 1400–1534)*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 109–121. p.
- ²⁸ Crowley, Tony 2000, 13. p.
- ²⁹ Cosgrove, Art: i. m., 109. p.
- ³⁰ Uo., 112. p.
- ³¹ Uo., 121. p.
- ³² Pintér Márta 2007, 131. p.
- ³³ Hayes-McCoy, G. A.: *A Tudor-hódítás (1534–1603)*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 122–131. p.
- ³⁴ Crowley, Tony 2000, 18. p.
- ³⁵ *An Act for the English Order, Habit and Language*. In: Crowley, Tony 2000, 21–23. p.
- ³⁶ Uo., 19. p.
- ³⁷ *An Act for the Erection of Free Schools*. In: Crowley, Tony 2000, 27. p.
- ³⁸ Pintér Márta 2007, 131. p.
- ³⁹ *A Treatise Containing a Plain and Perfect Description of Ireland*. Közli: Crowley, Tony 2000, 31–37. p.
- ⁴⁰ Pintér Márta 2008, 193. p.
- ⁴¹ Crowley, Tony 2000, 54. p.
- ⁴² Clarke, Aidan: *Ulster gyarmatosítása és az 1641-es lázadás (1603–1660)*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 132–140. p.
- ⁴³ Simms, J. G.: *A restauráció és a jakobita háborúk (1660–1691)*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 141–148. at 145. p.
- ⁴⁴ Wall, Maureen: *A büntetőtörvények kora (1691–1778)*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 149–159. p.
- ⁴⁵ Crowley, Tony 2000, 83–84. p.
- ⁴⁶ Pintér Márta 2008, 196. p.
- ⁴⁷ McDowell, R. B.: *A protestáns Írország (1775–1800)*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 160–170. p.
- ⁴⁸ Pintér Márta 2008, 146. p.
- ⁴⁹ Ismerteti Crowley, Tony 2005, 79. p.
- ⁵⁰ Pintér Márta 2008, 195. p.
- ⁵¹ Uo., 197. p.
- ⁵² Whyte, J. H.: *Daniel O'Connell kora (1800–1847)*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 171–182. p.
- ⁵³ Crowley, Tony 2005, 131. p. Thomas Davis híres mondása volt, hogy „Egy saját nyelv nélküli nép csak fél nemzet”. Idézi: Stephens, Mcic: i. m., 455. p.
- ⁵⁴ Mullin, James: *The Great Irish Famine*, 1998. Approved by the New Jersey Commission on Holocaust Education on September 10th, 1996, for inclusion in the Holocaust and Genocide Curriculum at the secondary level. (http://www.jrbooksonline.com/PDF_Books/irish.pdf)
- ⁵⁵ Pintér Márta 2008, 159. p.
- ⁵⁶ Moody, T. W.: *Fenianizmus, örvendkezés, földháború (1850–1891)*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 190–202. et 190. p.
- ⁵⁷ Uo., 190–202. p.
- ⁵⁸ McCartney, Donald: *Parnelltől Pearse-ig (1891–1921)*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 203–213. et 204. p.
- ⁵⁹ Uo., 205. p.
- ⁶⁰ Pintér Márta 2008, 197. p.
- ⁶¹ Uo., 198. p.
- ⁶² Uo., 153. p. Eközben, a nagy éhínség alatti elhalálozásnak és a tömeges kivándorlásnak köszönhetően, az 1841-es 8 millió főről a század végére 4.5 millióra csökkent az összlakosság!
- ⁶³ McCartney, Donald: i. m., 205–213. p.
- ⁶⁴ Lynch, Patrick: *Az Ír Szabad Állam és az Ír Köztársaság 1921–1966 között*. In: Moody, T.W. és Martin, F. X.: i. m., 221–231. p.
- ⁶⁵ 5. és 8. cikkely. Lásd az ír alkotmány egységes szerkezetbe foglalt szövegét a 2012 márciusában hatályos állapot szerint: http://www.taoiseach.gov.ie/eng/Youth_Zone/About_the_Constitution,_Flag,_Anthem_Harp/Constitution_of_Ireland_March_2012.pdf
- ⁶⁶ 1922-től az 1990-es évek közepéig a jogszabályok összesen mintegy 20 esetben utaltak az ír nyelvre, és mindössze 15 alkotmánybírói ítélet született ezek alkotmányosságáról. Lásd: Crowley, Tony 2005, 190. p.
- ⁶⁷ Crowley, Tony 2005, 166–174. p. A szülői és tanári kifogások ellenére az általános iskolákban egészen 1959-ig kötelező oktatási nyelv, a középiskolákban pedig 1973-ig kötelező érettségi vizsgatárgy volt az ír. Lásd: Ní Riordáin, M.: *Where did it all go right? The socio-political development of Gaeilge as a medium for learning mathematics in Ireland* (Published proceedings of Mathematics Education and Society 6th Conference, Berlin, March 2010, 3–5. p.) http://www.ewi-psy.fuberlin.de/en/v/mes6/documents/research_papers/i-Riordain_MES6.pdf
- ⁶⁸ Crowley, Tony 2005, 176–186. p.
- ⁶⁹ Dunbar, Robert: *Language Legislation and Language Rights in the United Kingdom*. In: *European Yearbook of Minority Issues Vol 2*. 2002/3, 95–126. p. et 122–123. p. <http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/aiadoc.htm>
- ⁷⁰ Keneally, Kevin G.: *Northern Ireland: The Anglo-Irish Treaty of 1985 – Protestant Opposition to Political Representation for the Catholic Minority: The Apartheid of the United Kingdom* (Suffolk Transnational Law Journal, 1986, 10., 425–440. p.)
- ⁷¹ <http://www.nio.gov.uk/agreement.pdf> Economic, Social and Cultural Issues, point 3.
- ⁷² Uo., point 4.
- ⁷³ http://www.northsouthministerialcouncil.org/index/north-south-implementation-bodies/language_body.htm
- ⁷⁴ Lásd például az Észak-Ír Emberi Jogi Bizottság tevékenységéről szóló beszámolót: Dickson, Brice: *Language Rights and Human Rights: The Northern Ireland Experience*. In: Ó Riagáin, Dónall (szerk.): i. m., 17–23. p. Az Észak-Ír Jogok Törvényét (Bill of Rights for Northern Ireland) a mai napig nem fogadták el.
- ⁷⁵ 1991-ben 142 003-an, 2001-ben 167 490-en vallották magukról, hogy tudnak írül. Dunbar, Robert: *The ratification by the United Kingdom of the European Charter for Regional or Minority Languages* (Ciemen Working Papers 10, 2003, 16. p.; <http://www.ciemen.org/mercator/pdf/WP10-def-ang.pdf>)
- ⁷⁶ Lásd a 2. lánkjegyzetet!
- ⁷⁷ Pintér Márta 2008, 197. p.
- ⁷⁸ *Official Languages Act*, <http://www.irishstatutebook.ie/pdf/2003/EN.ACT.2003.0032.pdf>
- ⁷⁹ Lásd például: *Ó Murchú v. An Taoiseach & chuid eile* [2010] IESC 26 „[A]lkotmányos kötelezettség, hogy az alperes részére a bíróság minden eljárás szabályzatát [...] egy ír nyelvű változatban is elérhetővé kell tenni, olyan hamar, amennyire csak az angol nyelvű közzététel után lehetséges.” <http://www.supremecourt.ie/Judgments.nsf/60f9f366f10958d1802572ba003d3f45/0c160b113ab0c5ef8025771b0037dc65?OpenDocument>
- ⁸⁰ Az alanyi jogokat nem biztosító ún. *language schemes* rendszert mint a nyelvi tervezés eszközeit Walesben 1993 óta alkalmazzák. Lásd: Dunbar, Robert 2002, 112–115. p.
- ⁸¹ Dunbar, Robert 2003, 17. p.
- ⁸² Ugyanis ezt megelőzően az ír kormány – egyedülálló módon – nem javasolta az írt az EK munkanyelvétül. Crowley, Tony 2005, 165. p.
- ⁸³ Pintér Márta 2007, 131. p.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Pintér Márta 2008. p. 195.

⁸⁷ Uo., 197–199. p.

⁸⁸ Stephens, Meic: i. m., 459–460. p.

⁸⁹ Crowley, Tony 2000. 6. p.

⁹⁰ Report of the Gaeltacht Commission: i. m., 22. p. A Gaeltacht szociolingvisztikai helyzetéről hasonlóan aggasztó képet fest Ó Giollaigáin et al.: *Comprehensive Linguistic Study of the Use of Irish in*

the Gaeltacht: Principal Findings and Recommendations (Dublin, The Department of Community, Rural and Gaeltacht Affairs, 2007. <http://www.ahg.gov.ie/en/20YearStrategyfortheIrishLanguage/Publications/Report%20of%20Coimisi%C3%BAn%20na%20Gaeltachta.pdf>)

⁹¹ Ager, Dennis: *Language policy in Britain and France: the processes of policy making* (Continuum International Publishing Group, 1996, 52. p.)

Folyóiratunk 2011. évi 1. számában recenziót¹ közlünk két képes, kétnyelvű kiadványról, amelyek az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) majdnem négy évszázados történetét voltak hivatottak feldolgozni. A Szögi László által írt *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története képekben* és a Borsodi Csaba–Tüskés Anna szerzőpáros tollából származó *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története képekben 1635–2010* című kiadványok méltán vívták ki a szakma elismerését. A sorozat következő kötete az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának történetével foglalkozik.²

A könyvtár története a 16. századig nyúlik vissza, hiszen I. Ferdinánd király 1561-ben adta ki a jezsuita rend magyarországi alapító levelét, amelyet a kötetben is megcsodálhatunk. E dokumentum kibocsátása a korábban külhonban már kipróbált kollégiumi hálózat és könyvtári rendszer alapítását is jelentette. Ekkor még csak pár tíz kötet állt a szerzetesek és a diákok rendelkezésére, ráadásul mivel az első ötven év a jezsuita rend gyökérverésének időszaka, a könyvtár kezelése nem élvezett prioritást. Ezt az időszakot a könyvtár folyamatos költözése jellemezte, és csak 1616-tól kapott végleges, állandó helyet Nagyszombat városában. A nagyszombati egyetem 1635-ös alapítása után a könyvtár jelentősége növekedni kezdett, és állománya szépen gyarapodott. Ekkortól már nem csupán a jezsuiták térítő tevékenységéhez szükséges könyvek, hanem az egyetemen oktatott stúdiumok szakirodalma is a gyűjtőkör részét képezték. Az európai kollégiumi hálózat együttműködésének hála a könyvtár a legfrissebb szakmunkákat volt képes beszerezni, így az egyetem hallgatóinak és oktatóinak már a korai időszakoktól kezdve hatalmas segítséget tudott nyújtani. A 18. század végére már nagyjából tizenötezerre duzzadt a könyvtár állománya, amely ezzel az ország legjelentősebb könyvtárává vált. Amikor 1773-ban Magyarországon feloszlatták a jezsuita rendet, a könyvtár hivatalosan is álla-

KÖNYVEKRŐL

A megsüvegezendő 450 év – Az ELTE Egyetemi Könyvtár története

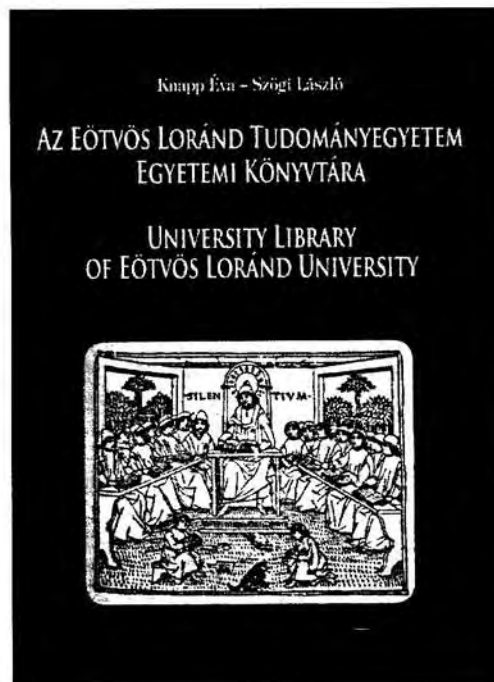
Knapp Éva, Szögi László: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára*

Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára, 2012, 224 p.

ISBN 978 963 2841 70 0

mi intézménnyé vált, és ekként költözött négy évvel később az Egyetemmel együtt Nagyszombatról Budára.

A költözés utáni első jelentős változás 1780-ban történt a könyvtár életében, Mária Terézia utasításának következtében ugyanis ekkortól rendelkezett kötelezpéldány-joggal, így válva jó ideig a nemzet könyvtárává. A különböző szerzetesrendek ekkoriban bekövetkező feloszlását követően a könyvtár állománya jelentősen gyarapodott, hiszen a rendek gyűjteményeit itt helyezték el, és kezdték feldolgozni. Mai helyére 1784-ben került az Egyetemi Könyvtár, amikor pár éves budai elhelyezés után az Egyetem végső helyére, Pestre költözött. A 19. század első felében a kor jelentős tudósai kapták meg az igazgatói feladatot, így többek között a régész Schönwisner István, a történetíró Fejér György³ vagy az irodalomtörténész Toldy Ferenc. Irányításuk alatt a könyvtár gyors fejlődésen ment keresztül: növekedésnek indult az olvasóforgalom, emelkedett a beszerzett művek száma, és elkészültek a tervek az épület

E SZÁMUNK SZERZŐI

Beke-Martos Judit, PhD, megbízott oktató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogtörténelmi Tanszék; **Csatlós Erzsébet**, PhD, tudományos segédmunkatárs, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék; **Deli Gergely**, PhD, egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténelmi Tanszék; **Erdődy Gábor**, DSc, tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Új- és Jelenkori Magyar Történelmi Tanszék; **Erdős Csaba**, PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi Tanszék; **Frey Dóra**, tudományos munkatárs, Andrassy Gyula Német Nyelvű Egyetem, Budapest, Összehasonlító Állam- és Jogtudományi Kar; **Gosztonyi Gergely**, PhD, egyetemi tanársegéd, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogtörténelmi Tanszék; **Képesy Imre**, PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogtörténelmi Tanszék; **Kiss Bernadett**, PhD, jogi főreferens, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala; **Konez Ibolya Katalin**, PhD, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténelmi Tanszék; **Nacsa Mónika**, PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Jogtörténelmi Tanszék; **Nagy Noémi**, tudományos segédmunkatárs, MTA Nyelvtudományi Intézete; PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Doktori Iskola; **Pozsonyi Norbert**, egyetemi tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar; **Simándi Irén**, PhD, habil. főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola, Történelem Tanszék; **Varga Norbert**, PhD, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Jogtörténelmi Tanszék

E számunk megjelenését az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) K81512 sz. kutatási programja támogatta.

OTKA

TISZTELT SZERZŐINK!

A *Jogtörténelmi Szemle* Szerkesztőbizottsága a szoros szerkesztési határidőre tekintettel, valamint a szerkesztés és a nyomdai előállítás megkönnyítése érdekében kéri, hogy írásait e-mail-en az agihorvath@ajk.elte.hu vagy az eleszlosl@ajk.elte.hu címre küldjék el.

Kérjük, hogy nevük mellett közöljék jelenlegi beosztásuk és munkahelyük pontos és teljes megnevezését is, annak érdekében, hogy hiteles adatokat tudjunk közölni!

A szerkesztőség legfeljebb 1 éves (= 40 000 n) tanulmányokat fogad el.

A szerkesztőség kéri a következő előírások szíves figyelembevételét:

- a szöveget World programban, 12 pontos Times New Roman betűtípussal beírva kérjük megküldeni;
- a szövegben – az egyedi szerzői kiemeléseken túl – kérjük a mű-, valamint a folyóiratcímek kurzíválását, továbbá a nevek, intézmények teljes nevének kiírását;
- az irodalomban említett szerző(k) teljes nevét és a mű pontos, teljes címét kérjük feltüntetni;
- az idézett vagy külön szakirodalom-jegyzékben közölt műveknél a megjelenés helyét (rövidítés nélkül), évét, a könyv kiadóját, a hivatkozott oldalak számát, folyóiratoknál – sorrendben – az évfolyamot, évet, lapszámot, valamint a hivatkozott oldal(ak) számát zárójelben kérjük megadni;
- az évszámok és az oldalszámok között hosszú kötőjelet kérünk használni;
- nem lábjegyzetet, hanem végjegyzetet kérünk;
- a jegyzetekben az ismételt hivatkozás (már említett mű) jelzése: i. m. + oldalszám;
- az oldalszámot a magyar „o.” helyett „p.” (pagina) jelzéssel kérjük ellátni;
- a végjegyzetek formázását kérjük mellőzni.

A Tanulmány, Műhely, Előadások, Disputa című rovatokban megjelenő cikkekhez, tanulmányokhoz rövid, kb. 1200–1800 leütés terjedelmű összefoglalót kérünk német nyelven.

A szerkesztőség a cikkekhez köszönettel fogad illusztrációs anyagokat. Nyomdatechnikai okokból sajnos csak fekete-fehér fotók vagy vonalas ábrák közlésére van módunk. Az illusztrációkat digitalizált formában (min. 300 pixel/inch, 300 dpi felbontásban, TIFF vagy JPEG formátumban), a fent megadott e-mail-címre vagy fényképeredetiként postai úton, esetleg személyesen kérjük megküldeni.

Köszönettel a Szerkesztőbizottság

INHALT

AUFSÄTZE

CSATLÓS, Erzsébet: Grotius und das Konzept des <i>mare liberum</i>	1
ERDŐDY, Gábor: József Antall über demokratische Rechtsstaatlichkeit und parlamentarische Demokratie.....	10
SIMÁNDI, Irén: „Verfassungslehre“ im Ungarischen Rundfunk (Die Verfassung von 1949).....	20
VARGA, Norbert: Die Regelung der Staatsangehörigkeit und der Gemeindezugehörigkeit in der Zeit der Neoabsolutismus, mit besonderer Berücksichtigung der Vorschriften des ABGB.....	26
VERKSTATT	
KISS, Bernadett: Bordells in Transdanubien.....	31
NACSA, Mónika: Über Grundgesetze in Zeiten der historischen Verfassung.....	41
NAGY, Noémi: Das irische Sprachparadoxon.....	48
ÜBER BÜCHER	
Die zu ehrenden 450 Jahre – Geschichte der Universitätsbibliothek der ELTE – GOSZTONYI, Gergely.....	59
Ein österreichischer Jurist vom „Vormärz“ – Auswahl aus den biografischen Schriften von Karl Josef Pratovevera – KÉPESSY, Imre.....	61
RUNDSCHAU	
Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft der Verfassungsgerichtsbarkeit. Vortrag von László Sólyom an der Sitzung des Wissenschaftlichen Studentenkreises für Ungarische Staats- und Rechtsgeschichte – BEKE-MARTOS, Judit.....	62
Konferenz des wissenschaftlichen „Nachwuchses“ an der Staats- und Rechtswissenschaftliche Fakultät der ELTE – B. M., J.	65
Deutsch-Ungarisches Strafrechtshistorisches Seminar in Szekszárd – K., I.....	66
Öffentliche Verteidigung der Dissertation zur Doktor der Akademie der Wissenschaften von Zoltán Szenté – ERDŐS, Csaba.....	67
Öffentliche Verteidigung der PhD-Dissertation von Bernadett Kiss – FREY, Dóra.....	68
Juventus victus. Über die Dissertationen von János Erdődy und János Jusztinger – DELI Gergely.....	69
Öffentliche Verteidigung der Doktorarbeit von Gábor Rokolya – KONCZ, Ibolya Katalin.....	71
Die Österreichische Akademie der Wissenschaften wurde Éva Jakab zur korrespondierende Mitglieder im Ausland gewählt – POZSONYI, Norbert.....	73
Vortrag von Thomas Olechowski an der Juristischen Fakultät der ELTE – K., I.....	74
NACHRICHTEN	77
Die Autoren dieser Ausgabe.....	80

Auf der Titelseite:

József Antall

(Pestújhely, 8. April, 1932 – Budapest, 12. Dezember 1993): Lehrer der Fächer ungarische Sprache und Literatur
– Geschichte – Archivwesen, Museumswissenschaftler, Bibliothekar, Politiker, als Präsident
des Ungarischen Demokratischen Forums der erste gewählte Ministerpräsident von Ungarn nach der Wende

Rechts

geschichtliche Rundschau

Internationales Redaktionskollegium:

Prof. Dr. Wilhelm Brauneder (Wien), Prof. Dr. Izsák Lajos (Vorsitzender des Redaktionskollegiums), Prof. Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn),
Prof. Dr. Günther Jerouschek (Jena), Prof. Dr. Srđan Šarkiĉ (Novi Sad), Prof. Dr. Kurt Seelmann (Basel), Prof. Dr. Erik Štenpien (Košice)

Redaktion: Dr. Mária Homoki-Nagy, Prof. Dr. Máthé Gábor, Prof. Dr. Mezey Barna, Prof. Dr. Révész T. Mihály, Prof. Dr. Stipta István
Redakteur: Élesztős László (E-Mail: elesztosl@ajk.elte.hu)

Anschrift der Redaktion: 1053 Budapest, Egyetem tér 1-3, 2. Stock, Zi. 211 Tel./Fax: +36-1-411 65 18

ISSN 0237-7284

Herausgeber: Lehrstuhl für Ungarische Staats- und Rechtsgeschichte der Eötvös Loránd Universität, Institut für Rechtsgeschichte und
Rechtstheorie der Károli Gáspár Universität der Reformierten Kirche, Lehrstuhl für Rechtsgeschichte der Széchenyi István Universität,
Lehrstuhl für Rechtsgeschichte der Universität Miskolc, Lehrstuhl für Ungarische Rechtsgeschichte der Universität Szeged
Verantwortlicher Herausgeber: Prof. Dr. Mezey Barna

Verlag: Gondolat Verlag